

indicators for analysis of the human, organizational, client and intellectual capital are proposed; the expediency of complex using of different indicators and methods of the intellectual capital estimation with the obligatory adaptation to the peculiarities of every company is proved.

Key words: *intellectual capital, human, organizational and customer capital, cost and physical indicators, methods of the intellectual capital estimation.*

УДК 330.342.146:338.24.021.8

РОЗБУДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ

О. В. Овсієнко, кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Здійснено порівняльний аналіз існуючих економічних моделей соціальної держави, виявлено та розкрито інституціональні передумови їх реалізації. Визначено соціально-економічні чинники, що ускладнюють застосування цих моделей в Україні, запропоновано напрямки подолання їх негативної дії. Обґрунтовано критерії оптимальності економічної моделі соціальної держави для України.

Ключові слова: *економічна модель соціальної держави, соціальна держава, соціальна діяльність держави, соціальна відповідальність, соціальне забезпечення, соціальна політика, розподіл та перерозподіл.*

Постановка проблеми. Проголошення України соціальною державою та закріплення відповідного статусу в Конституції [1, ст. 1], зумовили необхідність пошуку оптимальної економічної моделі його реалізації. Незважаючи на те, що в історії існують численні приклади успішного втілення різних моделей, вони не можуть бути з точністю скопійовані через специфічність соціально-економічних реалій, притаманних нашій країні. Тому існує потреба, по-перше, у визначенні інституціональних передумов реалізації певних економічних моделей соціальної держави; по-друге, в обґрунтуванні критеріїв оптимальності економічної моделі соціальної держави стосовно України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній і правовій вітчизняній та зарубіжній літературі опрацьовано широкий спектр моделей соціальної держави (В. Артс, Дж. Геліссен [2], Ф. Бурджалов [3], Г. Еспін-

Андерсен [4], В. Калашніков, Л. Морозова [5], В. Ніколаєвський, О. Новікова [6], В. Роїк [7], В. Торлопов, М. Фрідмен [8], Н. Хома [9], А. Чернега [10], Л. Четверікова, Л. Шевченко [14; 20] та ін.); визначено відмінності у принципах їх побудови, джерелах фінансування соціальної діяльності держави, економічних механізмах розподілу та перерозподілу, що забезпечують рівність і реальність соціально-економічних прав. Разом із тим недостатньо дослідженими залишаються інституціональні передумови реалізації окремих моделей, особливо у вітчизняній економіці, дискусійним є питання про критерії оптимальності існуючих моделей та можливості їх реалізації в умовах глобальних трансформаційних процесів, які відбуваються у сучасному світі.

Формулювання цілей. Метою статті є порівняльний аналіз існуючих економічних моделей соціальної держави; визначення інституціональних передумов їх реалізації, оцінювання їх наявності в Україні; обґрунтування критеріїв оптимальності економічної моделі соціальної держави для України.

Вклад основного матеріалу. Типологія моделей соціальної держави є достатньо різноманітною [2; 9]. Найбільш відома належить Г. Еспін-Андерсену, який пропонує вирізняти ліберальну (мінімалістську) модель англосаксонського світу, консервативну (доходозаміщуючу) модель держави добробуту континентальної Західної Європи, соціал-демократичну модель (егалітарні та всеохоплюючі держави добробуту Скандинавії) [4, с. 37]. При цьому критеріями класифікації виступають декомодифікація (ступінь, в якому соціальна політика держави пом'якшує соціально-майновий поділ населення та надає індивіду можливість підтримувати певні стандарти існування незалежно від його участі у створенні матеріальних благ) та глибина майнового розшарування у суспільстві.

У свою чергу Н. Хома наголошує на тому, що у документах Європейської комісії виділяють континентальну (або бісмарковську), англосаксонську (модель Беверіджа), скандинавську (північну) та південно-європейську (середземноморську) моделі [9, с. 621]. Деякі дослідники, зокрема, Л. Морозова [5], В. Іноземцев [11], пропонують вирізняти також східноазійську модель соціальної діяльності держави. Її відмінністю від наведених вище моделей є те, що держава не несе тягар відповідальності за розвиток людського потенціалу. Вивільнені за рахунок скорочення соціальних видатків кошти спрямовуються на стимулювання економічного зростання. Натомість цій моделі притаманна активна участь груп (домогосподарств, приватних корпорацій, фірм) та суспільних фондів у соціальному захисті індивідів. Стабільна система групової підтримки звільняє державу від необхідності активної участі у соціальній допомозі та системі соціального страхування.

Однак, незважаючи на розбіжності існуючих наукових підходів щодо їх класифікації, можна виділити декілька базових моделей соціальної держави: соціал-демократичну, консервативну та ліберальну або неоліберальну. У таблиці здійснено їх порівняльний аналіз, виявлено відмінності у принципах побудови, визначено розбіжності в економічних методах, якими забезпечуються рівність та реальність соціально-економічних прав, виділено суспільні інститути, що є провідними у цьому процесі, виявлено та розкрито інституціональні умови реалізації тієї чи іншої моделі.

Т а б л и ц я

**Порівняльний аналіз базових моделей соціальної держави
(за джерелами [2-5; 7-10])**

Модель соціальної держави	Ліберальна	Консервативна	Соціал-демократична
1	2	3	4
Основний принцип побудови	Особиста відповідальність	Солідарна відповідальність бізнесу та найманих працівників	Солідарна відповідальність у межах суспільства: молодий відповідає за старого, багатий — за бідного
Соціальні сервіси	Розвинені приватні соціальні послуги. Державні програми охоплюють незначну частину населення. Рівень соціальної допомоги мінімальний, надається на нетривалий час	Соціальні послуги надаються у межах соціального страхування на рівні «стандарту» безпеки, іноді приватними інститутами	Державні соціальні служби, маргіналізація приватних соціальних послуг. Обсяг допомог відповідає мінімальному рівню життя
Регулятор соціальних прав	Розвинений ринок	Корпоративний роботодавець	Держава як соціальний гарант
Джерело фінансування	Приватні заощадження та приватне соціальне страхування	Бюджетні відрахування та страхові внески робітника та роботодавця (приблизно у рівних пропорціях). Приватні соціально-страхові фонди контролюються державою	Основне — соціальні внески, які перерозподіляє держава; допоміжне — приватні інститути соціальної допомоги
Залежність від ринкового внеску	Ризики компенсуються повною мірою для груп, які беруть участь у виробництві, інші стають залежними від соціальних допомог	Величина страхових виплат визначається величиною страхових внесків. Залишкові схеми за рахунок національної солідарності для прошарків без «нормальної» зайнятості	Відсутність залежності від участі на ринку праці, сильні профспілки забезпечують високу захищеність на ринку праці

1	2	3	4
Інституціональні умови реалізації	Чітке впорядкування прав власності на всі види економічних ресурсів; розвинене конкурентне середовище; наявність умов для розвитку приватних інститутів соціального захисту	Подолання асиметрії в економічній владі між найманою працею і капіталом; розвинені інститути соціально-трудоного партнерства; повна реалізація прав власності на робочу силу	Постійне вдосконалення механізмів перерозподілу, розвинені інститути державно-приватного партнерства
Країна	США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія	Японія, Німеччина, Італія, Франція	Країни Скандинавії, Нідерланди, Бельгія, Австрія

Визначення статусу Української держави як соціальної спричинило широку дискусію у наукових і політичних колах стосовно оптимальної економічної моделі її реалізації [9; 10; 12-16]. Проте слід зазначити, що й досі відсутня законодавчо закріплена концепція її розбудови. Так, проект Закону від 2008 р. «Про Концепцію соціальної держави України» [12] був відкликаний у 2009 р. Цікаво відмітити, що деякі його положення викликали бурхливу критику з боку роботодавців. Наприклад, положення про обов'язок держави здійснювати соціальний захист громадян, для яких соціальні виплати є основним джерелом існування. Конфедерація роботодавців уважала, що це положення може негативно позначитися на стимулюванні населення працювати та бути економічно активним [13].

Отже, питання про те, якою має бути оптимальна модель соціальної держави для України, залишається відкритим. Тому спробуємо оцінити, наскільки інституціональні умови, що склалися у вітчизняній економіці, є достатніми для реалізації базових моделей соціальної держави.

1. Модель ліберальної соціальної держави. Оскільки базовим принципом ліберальної соціальної держави є особиста відповідальність, головною економічною передумовою успішної реалізації цієї моделі виступає наявність у індивідів достатнього рівня доходів та забезпечення можливостей їх сталого зростання. Особисті доходи формуються переважно шляхом реалізації прав власності на чинники виробництва. Роль держави у вторинному розподілі при утворенні потоку доходів є незначною: соціальна підтримка надається лише найбільш уразливим прошаркам населення на короткий строк. Розподіл матеріальних благ близький до первинного, тобто такого, який забезпечує ринок.

Усе це дозволяє дійти висновку про те, що ліберальна модель соціальної держави може ефективно реалізовуватися лише за умов чіткого впорядкування прав власності на всі види економічних ресурсів, які використовуються у

суспільному виробництві. Важливим моментом при цьому стає законодавчий захист прав власності. По-перше, це знижує ризики опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання та ускладнює ухилення від виконання контрактних зобов'язань. По-друге, стимулює приватні заощадження та високу підприємницьку активність. По-третє, сприяє зменшенню асиметрії економічної влади між власниками ресурсів у процесі розподілу. Також слід зазначити, що ліберальна модель соціальної держави передбачає наявність розвинутого конкурентного середовища.

На нашу думку, інституціональні передумови реалізації ліберальної моделі соціальної держави в Україні можна оцінити як недостатні, основними причинами чого є:

– спотворений характер відносин власності, що виник у результаті трансформації командно-адміністративної системи на ліберальних засадах та призвів до концентрації багатства у відносно невеликій привілейованій групі населення, одночасно відчуживши колишню суспільну власність від основної маси населення країни. Так, за оцінками [17, с. 368, 644], лише 2 % українців належать до великих власників, 6 % — до середніх. Паралельно сформувався значний прошарок «капіталістів без капіталу», які з'явилися під час безоплатної приватизації деяких видів майна [17, с. 644]. Їх мовчазна згода уможливила використання інституту державної влади вузькими групами реальних власників як інструменту втілення власних майнових інтересів. Показовим прикладом цього є посилення законодавчого впливу великих власників та окремих бізнес-груп на процеси розподілу та перерозподілу ресурсів, у тому числі тих, що знаходяться у суспільній власності. Так, за 21 рік незалежності через недосконалість законодавчої бази та свідоме блокування її вдосконалення (неприйняття законів про трансфертне ціноутворення, невизначеність поняття «звичайна ціна», яке застосовується у ст. 39.15 Податкового кодексу України) спричинили виведення через офшорні схеми 167 млрд дол. несплачених у державний бюджет податків [18];

– асиметрія в умовах господарювання, яка штучно підтримується завдяки нерівності соціально-економічних прав. Так, законодавством України передбачено, що реконструкція та модернізація теплових електростанцій (у тому числі тих, що знаходяться у приватній власності) можуть здійснюватися за рахунок уведення спеціальної інвестиційної надбавки до тарифу на електроенергію. Причому витрати приватних власників електростанцій можуть бути на 80 % компенсовані надбавкою, тобто оплачені споживачами [19]. Ураховуючи, що ця сфера діяльності належить до природних монополій, витрати одних учасників господарського процесу перекладаються на інших. Державна влада замість забезпечення рівності в умовах господарювання перетворюється на механізм легітимізації нерівності;

– відсутність розвиненого конкурентного середовища, слабкі законодавчі обмеження на подальшу концентрацію виробництва та капіталу. Зокрема, компанія ДТЕК («Донецька паливно-енергетична компанія», енергетичний підрозділ *System Capital Management*) володіє у сфері генерації «ДТЕК Східенерго», ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ПАТ «ДТЕК Західенерго», ПАТ «Київенерго», де-факто є монополістом у конкурентному сегменті оптового енергоринку (67,1 % загального обсягу генерації ТЕС). Однак де-юре цього статусу компанія не має, оскільки її частка не перевищує 33 % загального виробітку електроенергії. Багато у чому саме цим пояснюється прискорене зростання цін на електроенергію, вироблену ТЕС;

– невизначеність прав власності на деякі види ресурсів, нелегітимний характер набуття прав приватної власності, що посилює використання корупційних схем, підвищує залежність суб'єктів суспільного виробництва від державних інститутів, перетворює державну владу на арену зіткнення економічних інтересів, інструмент перерозподілу суспільних ресурсів, підвищує уразливість до політичних та лобістських впливів.

2. *Консервативна модель соціальної держави.* Заснована на спільній відповідальності роботодавця та найманого працівника, ця модель стає ефективною за умов вирівнювання балансу економічної влади між ними, подолання асиметрії впливу цих груп на процес розподілу результатів суспільного виробництва. Навпаки, дисбаланс економічної влади унеможливорює фінансову участь найманих працівників в особистому соціальному забезпеченні та позбавляє роботодавця мотивації до участі у розв'язанні соціальних проблем.

Інституціональні передумови консервативної моделі формувалися історично під впливом змін у суспільному виробництві. Під час індустріалізації загострення соціально-економічних суперечностей між найманою працею та капіталом спричинили необхідність превентивної реакції на загрозу мобілізації робітничого класу та ініціювали участь роботодавців, а згодом і держави у створенні систем соціального захисту. Становлення постіндустріального способу виробництва лише сприяло подальшому вирівнюванню балансу економічної влади між капіталом та найманою працею, адже остання виступає у ролі власника невіддільних від неї ресурсів — знань та інформації.

Саме це стає підґрунтям для більш повної реалізації інтересів найманого працівника у процесі розподілу. Як зазначає Л. Шевченко, інструментами економічної влади найманих працівників за таких умов можуть бути: високий ступінь унікальності та специфічності людських ресурсів, що беруть участь у транзакціях на ринку праці; монополізація окремих видів зайнятості; членство у профспілках та профспілкова діяльність; наявність альтернативних

джерел доходів (від володіння цінними паперами, нерухомістю, банківськими депозитами тощо); можливість підтримувати асиметрію ринку на власну користь [20, с. 9].

Очевидно, що структурні диспропорції вітчизняної економіки, її індустріальна деградація, закріплення технологічного відставання не сприяють вирівнюванню асиметрії на ринку праці. Відтворення економічного зростання в Україні тривалий час відбувається за рахунок галузей сировинного спрямування, частка яких у загальному обсязі промислової продукції складає майже 2/3. Доволі низькою залишається питома вага продукції, спрямованої на задоволення потреб людини. Промислове виробництво переважним чином орієнтоване на експорт. Унаслідок структурної деградації формується низка чинників, які унеможливають використання корпоративної моделі соціальної держави, а саме:

- розширення меж експлуатації найманої робочої сили та занижений рівень оплати праці, оскільки промисловий капітал не зацікавлений у підвищенні внутрішньої купівельної спроможності населення, розглядаючи його як джерело дешевої, хоча і малоефективної робочої сили;

- відсутність умов для нормалізації соціальних гарантій у сфері праці, що пов'язано з наявністю значного тіньового сектора. Через недонадходження податків держава виявляється нездатною здійснювати ефективне матеріальне стимулювання працюючих у бюджетному секторі, встановлювати адекватний рівень мінімальної зарплати. Зайнятість у тіньовому секторі та поширення нелегальних трудових відносин блокують використання державної влади як інструменту забезпечення найманої праці.

Дисбаланс економічної влади між найманою працею та капіталом в Україні закріплюється державою. По-перше, при регулюванні оплати праці: недосконалою є методика обчислення прожиткового мінімуму та встановлення мінімальної зарплати; існують численні прогалини у законодавстві, які сприяють виникненню різноманітних схем оптимізації витрат підприємців на зарплату (встановлення основної зарплати на рівні мінімальної та виплата решти зарплати «у конверті»); реєстрація найманих працівників як підприємців-фізичних осіб; виведення додаткової зарплати за межі колективних договорів; маскуванню зарплати під інші види доходів, які не мають обов'язкового характеру та не передбачають сплати внесків до соціальних фондів, — страхові поліси, депозити тощо; штучна реструктуризація підприємства з виділенням нового суб'єкта господарювання, який не відповідає за зарплатними зобов'язаннями попередніх структур [21, с. 27-28; 22, с. 45; 23, с. 314-315]). По-друге, при здійсненні державою функцій роботодавця (ігнорування зв'язку між рівнем кваліфікації та зарплатою; недотримання чинного законодавства при визначенні рівня оплати праці для зайнятих у бюджетній сфері).

Недостатніми є інституціональні засади договірного регулювання оплати праці. Законодавством України чітко не визначене питання про обов'язковість колективних договорів [24, с. 45-47]. Так, ч. 7 ст. 65 Господарського кодексу України зобов'язує всі підприємства, які використовують найману працю, укладати такий договір. Разом із тим у трудовому законодавстві немає ні прямої вказівки на обов'язковість цієї дії, ні визначення покарання за відсутність на підприємстві колективного договору. Конвенція № 98 МОП також спонукає вважати ведення колективних переговорів і укладення відповідних договорів саме правом, а не обов'язком сторін соціального діалогу.

3. *Соціал-демократична модель.* Інституціональними умовами реалізації такої моделі виступають насамперед розвинені інститути соціального партнерства (державно-приватного, соціально-трудового), які утворюють необхідну інфраструктуру для розширення участі різних груп населення у розв'язанні соціальних проблем. Оскільки економічним підґрунтям соціал-демократичної моделі є активне втручання держави у процеси розподілу та перерозподілу суспільного продукту, важливими стають забезпечення рівного доступу до державної влади, наявність інститутів громадянського регулювання економіки та інститутів контролю за діяльністю державних органів.

У масовій свідомості українських громадян соціал-демократична модель пустила глибоке коріння: значна частина населення все ще розраховує на підтримку держави за будь-яких умов, у суспільстві укорінені патерналістські настрої, прагнення перекласти на державу відповідальність за власний добробут [16, с. 10-11; 25, с. 94]. Проте економічні передумови реалізації цієї моделі підірвані. Кланово-олігархічний характер економіки, різноспрямованість бізнес-інтересів окремих бізнес-груп та держави, перетворення державної влади на інструмент перерозподілу суспільних ресурсів, джерело асоціальних практик на ринку праці — усе це унеможлиблює виконання державою функцій соціального гаранта.

За роки реформ усе більш помітною стала недосконалість інститутів перерозподілу. Так, за оцінкою Федерації профспілок України, у розрахунку на гривню доходу бідні в нашій країні сплачують у 50 разів більше податків, ніж багаті [26]. Оподаткування доходів, отриманих у вигляді заробітної плати, здійснюється за ставками 15-17 %, а дивіденди на користь фізичних осіб оподатковуються за ставкою 5 %. Система надання пільг посилює соціальне розшарування [16, с. 16; 27, с. 125]. Пільги надаються за «галузевим» принципом, а не за принципом нужденності та мають характер привілеїв. Усе це знижує потенціал самоорганізації та консолідації суспільства, посилює соціальне невдоволення.

Саме недостатність інституціональних передумов для розбудови соціальної держави в Україні спричиняє тотальну недовіру суспільства до держави як інституту забезпечення рівності соціально-економічних прав, зу-

мовлює розбіжності у формальному та фактичному статусах державно-політичного устрою. Економічним наслідком цього стає бурхливий розвиток тіньового сектора економіки, в якому суб'єкти господарювання намагаються координувати власні економічні відносини без участі держави. За різними оцінками, обсяг тіньового сектора в Україні сягає від 16-18 % (Держстат, Міністерство економічного розвитку і торгівлі) до 40-60 % (експертна оцінка) [28, с. 64]. Однак, як це не парадоксально, перетворення тіньового сектора на «другу» економіку може виявитися сприятливим для залучення громадян у розв'язання соціальних проблем, появи та розвитку недержавних інститутів соціального захисту.

Можна констатувати, що вітчизняні інституціональні передумови взагалі недостатні для розбудови класичних моделей соціальної держави. Проте у багатьох роботах зазначається, що Україна могла б випробувати певні елементи цивілізованої ліберальної моделі [15; 17, с. 645; 25, с. 38, 53-55]. Інакше існує ризик «перетворення державної влади на систему феодалного контролю з місцями “годування” від столичного до районного рівнів» [17, с. 645]. Разом із тим слід зазначити, що орієнтація на ліберальний варіант не завжди спрацьовує у складних економічних умовах, зокрема, у період криз, активних суспільних трансформацій тощо [29]. На нашу думку, критеріями оптимальності моделі соціальної держави для України можна було б запропонувати такі:

– економічні механізми, якими забезпечується діяльність соціальної держави (розподіл створеного продукту, перерозподіл суспільного багатства), мають ґрунтуватися на особистій зацікавленості працівників у дотриманні рівності та реальності соціально-економічних прав, залежності рівня соціальних гарантій від власної активності у суспільному виробництві. Тільки за цих умов наймані працівники усвідомлюватимуть необхідність захисту прав власності на свою робочу силу та намагатимуться реалізувати її;

– інституціональне закріплення можливості рівного доступу суб'єктів господарювання, а також різних груп населення до інститутів державної влади, особливо тих, що здійснюють регулятивну політику у сферах господарювання та розподілу суспільних ресурсів. Для цього мають бути чітко визначені умови розподілу, порядок надання пільг, преференцій тощо (у зв'язку з цим доречно згадати запропоновану М. Фрідменом грошово-кредитну конституцію).

Висновки. Порівняльний аналіз існуючих у сучасному економічному світі моделей соціальної держави дозволив виділити інституціональні передумови, необхідні для їх формування та розвитку: для ліберальної моделі — чітке впорядкування прав власності на всі види економічних ресурсів; розви-

нене конкурентне середовище; наявність умов для розвитку приватних інститутів соціального захисту; для консервативної моделі — подолання асиметрії в економічній владі між найманою працею і капіталом; розвинені інститути соціально-трудового партнерства; повна реалізація прав власності на робочу силу; для соціал-демократичної моделі — вдосконалення механізмів перерозподілу, розвинені інститути державно-приватного партнерства.

Доведено, що інституціональні умови реалізації усіх базових моделей соціальної держави в Україні виявляються недостатніми, основними причинами чого є спотворений характер відносин власності та викликаний ним дисбаланс економічної влади між найманою працею і капіталом, що унеможливує використання державної влади для забезпечення рівності та реальності соціально-економічних прав. Обґрунтовано критерії оптимальності моделі соціальної держави для України, а саме: орієнтація економічних механізмів, якими забезпечується діяльність соціальної держави на особисту зацікавленість працівників у дотриманні рівності та реальності соціально-економічних прав, установлення залежності рівня соціальних гарантій від індивідуальної активності у суспільному виробництві; інституціональне закріплення рівного доступу до інститутів державної влади, більш чітке визначення порядку розподілу суспільного продукту.

Разом із тим запровадження цих критеріїв як орієнтиру сприятиме нівелюванню розбіжностей у формальному та фактичному статусах України як соціальної держави лише за умов започаткування невідкладних інституціональних реформ. Тому подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на пошук ефективних способів і шляхів соціально-економічної модернізації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254 %EA %2F96- %E2 %F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0).
2. Arts W. Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report / W. Arts, J. Gelissen // *Journal of European Social policy*. — 2002. — №12. — P. 137-158.
3. Бурджалов Ф. Экономическая роль социальной деятельности государства / Ф. Бурджалов. — М. : ИМЭМО РАН, 2009. — 251 с.
4. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism / G. Esping-Andersen. — Oxford : Polity, 1990. — 257 p.
5. Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник. — 4-е изд., перераб. и доп. / Л. С. Яковець / Л. А. Морозова. — М. : Рос. юрид. образование, 2010. — 477 с.
6. Амоша О. І. Соціальна відповідальність у системі державного управління / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова // *Вісн. ДІТБ*. — 2011. — №15. — С. 11-15.

7. Роик В. Д. Выбор социальной модели государства для России / В. Д. Роик // Социальная модель государства: выбор современной России и опыт стран Европы: Аналит. вестн. Совета Федерации. — 2006. — № 6.
8. Фридман М. Капитализм и свобода / М. Фридман, Р. Фридман : пер. с англ. — М. : Новое изд-во, 2006. — 240 с.
9. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави / Н. М. Хома // Держава і право. — 2012. — Вип. 56. — С. 618-623.
10. Чернега А. П. Етапи формування та моделі соціальної держави / А. П. Чернега // Часопис Київ. ун-ту права. — 2012. — №4. — С. 37-41.
11. Иноземцев В. Fin de siecle. К истории становления постиндустриальной хозяйственной системы / В. Иноземцев // Свободная мысль. — XXI. — 1999. — № 7. — С. 3-28.
12. Проект Закону «Про Концепцію соціальної держави України» (поданий 02.04.2008 р., відкликаний 07.05.2009 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32175
13. Висновок Конфедерації роботодавців щодо законопроекту «Про Концепцію соціальної держави» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://obuch.com.ua/pravo/9398/index.html>
14. Соціальна держава: досвід політико-економічного аналізу : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. — Х. : НУ «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. — 275 с. // Депоновано в ДНТБ України: ДР № 12-Ук2012 від 23.04.2012 р.
15. Яременко О. Лібералізм, економічна свобода і держава / О. Яременко // Економіка України. — 2010. — №12. — С. 4-15.
16. Лібанова Е. М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. — 2012. — №1. — С. 5-22.
17. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : нац. доповідь / О. І. Амоша, Є. І. Андрос, Ю. М. Бажал та ін. ; за ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, М. Г. Жулинського та ін. — К. : НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.
18. Панченко Ю. Сила оттока. Украина стала одним из лидеров по выводу капитала [Электронный ресурс] / Ю. Панченко // Коммерсантъ Украины. — № 116. — 24.07.2012. — Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc/1986838>.
19. Про Порядок підготовки та фінансування проектів з метою реалізації плану реконструкції та модернізації теплових електростанцій : наказ Міністерства палива та енергетики України від 24.05.2006 р. № 183 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0701-06>.
20. Шевченко Л. С. Социальная ответственность бизнеса как концепция и реальность / Л. С. Шевченко // Бизнес Информ. — 2009. — №9. — С. 8-13.
21. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналіт. доповідь / О. М. Пищуліна, О. П. Коваль, О. О. Кочемировська ; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2010. — 72 с.
22. Заробітна плата в Україні: на шляху до економічного зростання і добробуту : аналітична доповідь // Нац. безпека і оборона. — 2010. — №7. — С. 2-77.
23. Костін Д. Ю. Деструктивні зміни у вітчизняній системі матеріального стимулювання трудової діяльності / Д. Ю. Костін // Комунальне госп-во міст : наук.-техн. зб. — Сер.: Економ. науки. — 2011. — Вип. 100. — С. 307-318.

24. Герасимов О. Аналіз сучасного стану колективно-договірного регулювання в Україні / О. Герасимов // Україна: аспекти праці. — 2011. — №2. — С. 45-51.
25. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : щорічне послання Президента України до Верхов. Ради України. — К. : НІСД, 2013. — 576 с.
26. Про заходи з нагоди відзначення у 2013 році Всесвітнього дня соціальної справедливості : постанова Президії Федерації Професійних спілок України від 11.12.2012 №П-15-7 [Електронний ресурс] / Федерація Профспілок України. — Режим доступу : <http://fpsu.pp.ua/pozitsiya-profspilok/142-den-socialnoi-spravedlivosti/247-zahodysocsprav>.
27. Черенько Л. М. Оцінка впливу державної соціальної підтримки на нерівність та бідність населення / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. — 2011. — № 2. — С. 118-127.
28. Шляхи протидії прихованому впливу капіталу з України : аналіт. доповідь / НІСД ; Т. А. Тишук, О. В. Іванов. — К., 2012. — 88 с.
29. Castles F. G. Black swans and elephants on the move: the impact of emergencies on the welfare state / F. G. Castles // Journal of European Social Policy. — 2010. — Vol. 20. — P. 91-101.

ПОСТРОЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В УКРАИНЕ: ПОИСК ОПТИМАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ

Овсиенко О. В.

Проведен сравнительный анализ базовых экономических моделей социального государства, выявлены и раскрыты институциональные предпосылки их реализации. Определены социально-экономические факторы, усложняющие использование этих моделей в Украине, предложены направления преодоления их негативного действия. Обоснованы критерии оптимальности экономической модели социального государства для Украины.

Ключевые слова: *экономическая модель социального государства, социальное государство, социальная деятельность государства, социальная ответственность, социальное обеспечение, социальная политика, распределение и перераспределение.*

BUILDING WELFARE STATE IN UKRAINE: THE OPTIMAL ECONOMIC MODEL SEARCH

Ovsijenko O. V.

A comparative analysis of existing welfare state economic models is conducted in the paper, institutional requirements for their implementation are identified and

disclosed. Social and economic factors that complicate using of these models in Ukraine have been determined, directions of their negative impact overcoming are proposed. The criteria of optimality for the welfare state economic model in Ukraine are grounded.

Key words: *economic model of the welfare state, the welfare state, the social activities of the state, social responsibility, social welfare, social policy, distribution and redistribution.*

УДК 330.341.1

СОЦІАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУСПІЛЬСТВА І ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

О. О. Набатова, кандидат економічних наук
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розкрито сутність інноваційного потенціалу суспільства, охарактеризовано його компоненти та рівні. Виявлено чинники, що впливають на формування та розвиток соціально-економічного потенціалу суспільства, та проаналізовано особливості їх впливу в трансформаційній економіці. Обґрунтовано основні шляхи розширення соціально-інноваційного потенціалу суспільства.

Ключові слова: *соціальні інновації, інноваційний потенціал, соціально-інноваційна діяльність.*

Постановка проблеми. Питання проведення модернізації і переходу до інноваційної економіки в Україні є актуальним уже багато років. Проте соціокультурна проблематика такого переходу почала широко обговорюватися тільки останнім часом, оскільки стало зрозуміло, що головні завдання модернізації знаходяться не у технологічній, а в соціально-економічній площині. Спроба штучно нав'язати інноваційний процес зверху за відсутності сприйнятливої соціальної середовища не може бути продуктивною.

У 90-ті рр. ХХ ст. спостерігався небувалий підйом соціальних інновацій. В умовах радикальної трансформації всіх структур суспільства громадяни проявили себе у багатьох формах соціально-інноваційної активності (відкриття власного бізнесу, створення комерційних і некомерційних організацій,